

EESTI KEEL KÕRGKOOLIS

11. novembril 2011 korraldasid Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut ning Emakeele Selts konverentsi „Eesti keel kõrgkoolis: viis aastat eesti keele suulise ja kirjaliku väljenduse õpet Tartu Ülikoolis”.

Head ja korrektset eesti keelt peaks valdama iga ülikooli lõpetanu. Et see nii oleks, on Tartu Ülikooli kõigis õppekavades olnud viis aastat eesti keele suulise ja kirjaliku väljenduse õpe.

Konverentsi avaettekande pidas Birute Klaas-Lang (TÜ) ja see kandis pealkirja „200 aastat hiljem – kuidas eesti keel ülikooli jõudis?”. Eesti keelt õpetatakse Tartu Ülikoolis kolmele sihtgrupile: 1) erialaspetsialistidele ehk eesti ja soome-ugri keeleteaduse õppekaval õppivatele üliõpilastele, aga ka seda õppekava kõrvalerialana läbivatele üliõpilastele; 2) teiste õppekavade üliõpilastele; 3) võõrkeelena muu emakeelega üliõpilastele.

Esimesena hakati Tartu Ülikoolis õpetama eesti keelt peale filosoofiateaduskonna kohustuslikuna majandusteaduskonnas ja seda 1926. aastast, õppejõududeks Johannes Voldemar Veski ja Johannes Aavik. Nõukogude oku-

patsiooni ajal õpetati eesti keelt ajakirjanikele, võõrfiloloogidele ja ajalooteaduskonna eripedagoogika osakonna üliõpilastele. Tänapäeva eesti keele kursus oli eesti keele struktuuri läbiv teoreetiline ainekursus koos praktiliste harjutustundidega. Ajakirjandustudente eesti keele õpe meenutas praegu pakutavat emakeele väljendusõpetuse kursust, ühendades nii õigekeelsuse kui ka stilistika. Kursuste süsteem tähendas aga seda, et ühegi muu eriala õppurid eesti keele alast õpetust ei saanud.

Uus etapp erialaülese eesti keele õpetamise sisseviimisel saabus üleminekuga Bologna süsteemile. Ülikoolis ja valdkondades räägiti läbi, missugused pädevused peaksid olema kõrgharidusega spetsialistidel, ühena võtme-pädevustest toodi aruteludes välja ka keelepädevus, seda nii emakeeles kui ka võõrkeeles. 2002. aastast laienes uue õppekorralduse järgi eesti keele õpetamine kohustusliku kursuseks kõigile humanitaarialade üliõpilastele.

Kuigi akadeemilised arutelud tunnistasid emakeelepädevuse kõrgharitud spetsialisti võtme-pädevuste hulka kuuluvaks, ei kiirustanud kõrgkoolid

vastavate kursuste õppekavadesse integreerimisega. Eesti keelenõukogu tegi 2002. aastal ettepaneku muuta see kohustuslikuks kõigi erialade üliõpilastele. Ka esimene „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010” sisaldas kõrghariduse valdkonnas eesmärki tagada kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrge tase. Esimese konkreetse sammuna võttis Tartu Ülikooli nõukogu 23. XII 2005 vastu eesti teaduskeele arendamise otsuse, millel oli kolm põhisuunda: emakeelsed kõrgkooliõpikud, eesti teaduskeele arendamine, emakeele väljendusõpetuse kursus. TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituut pakkus välja ainekava, mis hõlmas nii eneseväljendust kui ka oskussõnavaraga seonduvat, kuid paraku ei läinud see kokku nii mõnegi teaduskonna ettekujutusega ainst. Üldiselt tunnistatakse vajadust pakkuda nii üliõpilastele kui ka õppejõududele tuge emakeelse teadusliku eneseväljenduse alal. Seejuures aga ollakse seisukohal, et erialase eesti keele kursuste kohustuslikuks muutmine erialaõppe arvelt pole põhjendatud.

Oluline samm hea emakeeleoskuse (aga ka laiemalt keelteoskuse) väärtustamisel oli TÜ nõukogus 30. jaanuaril 2009 ülikooli keelepõhimõtete vastuvõtmine. Ka „Eesti keele arengukava 2011–2017” näeb kõrghariduses teiste ülesannete hulgas vajadust toetada eesti erialakeele ja akadeemilise väljendusoskuse õpetamist.

Martin Ehala (TÜ) tutvustas oma ettekandes ülikoolide esmakursuslaste eesti keele oskuse taseme uuringu tulemusi. Keele osapädevuste keskmisi tulemusi võrreldes ilmnes, et esmakursuslastel on kirjakeeleoskuse keskmine (60 punkti sajast) kõrgem kui funktsionaalse keeleoskuse tulemus (55 punkti). Need tulemused annavad tunnistust sellest, et emakeeleõpetuse põhirõhk on kirjakeeleoskuse tagamisel ja funktsionaalse keeleoskuse arendamine on mõnevõrra tagaplaanil. Mõlema oskuse suhteliselt madal keskmine tule-

mus viitab aga sellele, et suurel osal gümnaasiumi lõpetajatest on emakeeleoskus ülikoolis õppimiseks ja infoühiskonnas töötamiseks ebapiisav. Võrdlus kontrollrühmadega näitas, et riigiametnikud on konkurentsilt tugevamad funktsionaalse keelepädevuse ülesannetes, emakeeleõpetajate tulemused olid suhteliselt lähedased esmakursuslaste tasemele. Riigiametnike parem funktsionaalne keeleoskus korreleerub üsna ilmekalt nõudlikel ametikohtadel töötamiseks vajalike pädevustega. Emakeeleõpetajad on konkurentsilt parimad vormimoodustuses ja õigekirjaülesannetes, mis on olnud traditsioonilise emakeeleõpetuse fookuses. Üldkokkuvõttes näitas uuring, et funktsionaalse keelepädevuse arendamist ei ole üldhariduskool suutnud eriti edukalt täita: kolmandikul testi sooritanuist on selle valdkonna tulemused allpool edukaks õppimiseks ja tööks vajalikku taset.

Kersti Lepajõe (TÜ) püstitas oma ettekandes „Väljendusoskuse õpetamisest Tartu Ülikoolis” küsimuse, kellele väljendusoskust õpetada ja mis on õpetamise eesmärk? Õpetamise eesmärgiks pole vaid toimetulekuoskused kõrgkoolis õppimiseks, vaid eri registrites ja suhtlussituatsioonides hästi toime tuleva noore inimese ettevalmistamine. Ettekandes peatuti sellel, millises mahus, kellele ja millise sisuga kursusi õpetatakse Tartu Ülikoolis praegu, ühtlasi anti ka ülevaade, mida üliõpilased selle kursuse raames õppida sooviksid. Üliõpilaste anketeerimisest ilmneb, et soovitakse enam teadusettekannete koostamise ja nende ettekandmisega seonduvate oskuste ning diskussioonide pidamise ja auditoriumi ees esinemise oskuse arendamist.

Krista Kerge (TLÜ) kõneles teemal „Kommunikatsioon ja väljendusõpetus TLÜ üldainetena”. Et paljudes ametites on tekstiloome- ja vastuvõtuoskustel võrdne tähtsus, alustati eesti filoloogia osakonnas 2002. aasta sügisest üleülikoolilist suulise ja kirjaliku kommuni-

katsiooni õpetamist. Aine kuulajate arv on praktikarühmade suuruse huvides piiratud 200-ga ja kõrvale pakutakse niisama populaarseid väljendusõpetuse aineid, k.a erialast praktilist kirjutamist. Vabatahtlikkuse printsiipi toetab asjaolu, et edukatel üliõpilastel on vabaainete tasuta valik piiramata. Ülikooli eri tasemetel õppekavades pakutakse akadeemilise, praktilise ja loovkirjutamise aineid kokku umbes 30, väljendusõpetuse aineid üle 20 ning veel tosina jagu infovahetuse erialaspetsiifilisemaid aineid, mis hõlmavad ka visuaalse ja verbaalse suhtluse seoseid.

Elo Rohulti (TTÜ) ettekanne „Eesti keel ja rauakool” andis esmalt ülevaate eesti keele õpetamise ajaloost ja kursustest TTÜ-s ning keskendus siis tänapäevale. Eesti keele väljendusõpetus on kohustuslik kursus küll ainult mõnel keemia- ja matemaatika-loodusteaduskonna erialal, s.t 40 üliõpilasele aastas, kuid valik- ja vabaainena läbijäetate hulk on üle 300. Kursuse eesmärgiks on emakeelealase pädevuse saavutamise just kirjalikus suhtluses ja tekstiloomes. E. Rohult mõõnis probleemidena nii üliõpilaste vähest motivatsiooni erialakaugese aine õppimisel kui ka erialaõppejõudude kohati vigast keelt.

Piret Kuusk (TÜ) vaatles väljendusõpetust loodusteadlaste vaatevinklist, esinedes konverentsil ettekandega „Eesti keele väljendusõpetus füüsiku pilguga”. Füüsikal on kaks poolt, katseline ja teoreetiline ehk käeline ja mõtteline. Kuigi teoreetilise füüsika alast tööd võib kirjeldada matemaatikaülesande püstitamise, lahendamise ja lahendusest järelduste tegemisenä, ei saa üliõpilase bakalaureuse- või magistratöö koosneda ainult valemite reast. Enne ja pärast valemite ja soovitatavalt ka valemite vahel peab olema sõnaline seletus. Füüsikaüliõpilased hindavad eesti keele väljendusõpetuse kursust üldiselt positiivselt ja isegi pisut kõrgemalt kui neile Tartu Ülikoolis pakutavaid inglise keele kursusi. Nende arvates aga sõltub hin-

nanng väga palju õppejõust ja õpetamisviisist. Füüsikainstituudis on eesti keele väljendusõpetuse vastutavaks õppejõuks Mart Noorma, kes ei ole kursust kujundanud mitte lihtsalt eesti keele õpetamisenä, vaid just nimelt füüsika-keele õpetamisenä.

Konverentsi lõpetas Martin Ehala juhitud paneeldiskussioon, kus osalejad arutlesid hea emakeeleoskuse väärtuste üle rahvusvahelistuvas Eesti kõrghariduses. Arutelu algas tõdemusest, et rahvusvahelistumise tõttu kasvab ingliskeelse õppe osakaal ülikoolides, eriti kõrgematel õppeastmetel. Sellega seoses kerkib terve rida küsimusi. Kas hea emakeeleoskus on üliõpilaste jaoks pingutamist vääriiv eesmärk? Kuipalju üldse kõrgkoolilõpetaja eesti keele väljendusoskust vajab? Kas tööandjad on rahul ülikoolilõpetajate keeltepädevusega? Ning lõpuks: kuivõrd peaks ülikoolid ja riik eesti keele kestlikkust kõrghariduses tagama? Üldjoontes oldi nõus, et kõrgkoolis tuleks eesti keelt arendada ja terminoloogiat uuendada, kuid praktiliste lahenduste otsimisel kerkisid esile erialade erinägemusest tingitud takistused. Samuti ilmnnes, et üliõpilastel on suur soov saada laiendatud võõrkeeleõpet, samal ajal kui eesti-keelse väljendus- ja kirjakeeleoskuse arendamist ei peeta nii oluliseks.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et erialast sõltumata pidasid konverentsil esinevad, aga ka publiku seast kommenteerivad head emakeeleoskust nii ülikoolis õppimiseks kui ka tulevases tööelus väga vajalikuks oskuseks. Ülikoolid eeldavad, et gümnaasiumid annavad selleks vajalikud pädevused oma lõpetajatele kaasa, kuid paraku tõestavad uuringud ja elu ise hoopis midagi muud. Emakeele väljendusoskus on mittefiloloogidele ainult esmapilgul erialakaugese aine. Võtmepädevusena on hea emakeeleoskus kõrgharitud spetsialistile kindlasti väga vajalik.

BIRUTE KLAAS-LANG